

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 16 (2006)

Κοινωνικό κεφάλαιο

Lars Svendsen: Η φιλοσοφία της βαρεμάρας

Πέτρος Θεοδωρίδης

doi: [10.12681/sas.892](https://doi.org/10.12681/sas.892)

Copyright © 2015, Πέτρος Θεοδωρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοδωρίδης Π. (2015). Lars Svendsen: Η φιλοσοφία της βαρεμάρας. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 16, 330–336. <https://doi.org/10.12681/sas.892>

'Of course!' exclaimed Churchill and he turned back to the unfortunate first woman. 'Young lady', he said, 'I have three things to say to you. First, you didn't do your homework. Second you have a dirty mind and third, you are doomed to a life of excessive expectations'.

9. Για εκείνους που δεν διαθέτουν τις απαιτούμενες ειδικές γνώσεις και δεν είναι εξοικειωμένοι με την ορολογία του χρηματοπιστωτικού συστήματος και του χρηματιστηρίου προτείνω το βιβλίο του Paul Krugman, *The Return of Depression Economics*, New York: W.W. Norton and Company –διαθέρα το έβδομο κεφάλαιο.

Lars Svendsen: *Η φιλοσοφία της βαρεμάρας*, μτφρ. Παναγιώτης Κалаμαράς, Αθήνα: εκδόσεις Σαββάλας 2006 (1η έκδοση 1999).

Το βιβλίο του καθηγητή της φιλοσοφίας στο πανεπιστήμιο του Μπέργκεν, στη Νορβηγία, Lars Svendsen, *Η φιλοσοφία της βαρεμάρας*, είναι ένα βιβλίο για την ανία, την πλήξη ή, πιο κοινοτοπα, για τη βαρεμάρα. Διότι όπως ο ίδιος αναφέρει 'τι μπορεί να είναι υπαρκτικά πιο ενοχλητικό από τη βαρεμάρα;' –αλλά και τι πιο επιπονητικό; 'Οι θεοί βαριόνταν και γι' αυτό έφτιαζαν τα ανθρώπινα όντα' σύμφωνα με τον Kierkegaard. Και ο G. Bichner γράφει: 'Και τι δεν επιπόνησαν οι άνθρωποι επειδή βαριόνταν! Διαβάζουν από βαρεμάρα, παίζουν από βαρεμάρα και τελικά πεθαίνουν από βαρεμάρα'.

Τι είναι όμως η βαρεμάρα; Η βαρεμάρα είναι μια εσώτερη κατάσταση του μυαλού, είναι όμως επίσης χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτού του κόσμου. Σε αυτόν τον κόσμο σκοτώνουμε τον χρόνο και βαριόμαστε μέχρι θανάτου. Έτσι μπορεί να συμφωνήσουμε με τον λόρδο Byron όταν λέει: 'Λίγα έμειναν πέρα από το βαριόμουν ή βαριέμαι'.

Η πιο κοντινή στα αρχαία ελληνικά λέξη για την αεργία είναι, πιθανώς, η *ακηδία*, η οποία προέρχεται από το *κηδος* που σημαίνει να νοιάζεσαι συν το αρνητικό πρόθεμα. Αυτή η έννοια, όμως παίζει ελάχισσα μόνον ρόλο στη πρόωμη ελληνική σκέψη, όταν περιγράφει μια κατάσταση αποσύνθεσης η οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί κάτι σαν χάνωση και έλλειψη συμμετοχής. Θα πρέπει να περιμένουμε μέχρι τον 4ο αιώνα μ.Χ. με τους πρώτους χριστιανούς Πατέρες για να αποκτήσει ο όρος ένα νόημα που περιγράφει μια κατάσταση κορεσμού από τη ζωή ή κούρασης. Στην Αναγέννηση, η έννοια της *ακηδίας* αντικαταστάθηκε από αυτή της μελαγχολίας. Η *ακηδία* συνδεόταν με την ψυχή, ενώ η *μελαγχολία* με το σώμα. Ενώ η *μελαγχολία* μπορεί να περιλαμβάνει την ίδια της τη θεραπεία, η θεραπεία για την *ακηδία* βρίσκεται έξω από τον εαυτό –για παράδειγμα στον θεό ή τη δουλειά. Μετά τον 14ο αιώνα τις ηθικές πλευρές της *ακηδίας* ανέλαβε η βαρεμάρα.

Συνήθως πιστεύουμε ότι η βαρεμάρα ξεκινά από ένα θεμελιώδες ελάττωμα του χαρακτήρα. Μια τέτοια προσέγγιση παραβλέπει την πιθανότητα ο έξω κόσμος –και όχι το άτομο– να είναι το πρόβλημα. Γιατί η βαρεμάρα δεν είναι απλώς ένα φαινόμενο που βασανίζει τα άτομα· είναι σε μεγάλο βαθμό ένα κοινωνικό και πολιτιστικό φαινόμενο.

Η βαρεμάρα εμφανίζεται με διάφορες μορφές: μπορεί να βαριόμαστε αντικείμενα και ανθρώπους, μπορεί όμως να βαριόμαστε τον εαυτό μας. Αλλά υπάρχει επίσης μια ανώνυμη μορφή βαρεμάρας, όπου στην πραγματικότητα δεν υπάρχει κάτι συγκεκριμένο που μας κάνει να βαριόμαστε. Τότε (στη βαθιά βαρεμάρα) μπορούμε να πούμε πως ‘η ίδια η βαρεμάρα βαριέται’. Ο Milan Kundera, στην *Ταυτότητα* διακρίνει: την *παθητική βαρεμάρα* –όταν κάποιος χασμουριέται ανιδιοτελώς· την *ενεργητική* –όταν κάποιος αφιερώνεται σε ένα χόμπι· και την *εξεγερτική* –όταν κάποιος σπάει βιτρίνες. Στην τυπολογία του Martin Doehlemann διακρίνονται: η *καταστασιακή βαρεμάρα*, όταν κάποιος περιμένει κάτι, ακούει μια διάλεξη ή παίρνει το τρένο· η *βαρεμάρα ως προς τον κορεσμό*, όταν κάποιος έχει πάρει τόσο μεγάλη δόση από το ίδιο πράγμα ώστε τα πάντα του φαίνονται κοινότοπα· η *υπαρξιακή βαρεμάρα*, όπου η ψυχή δεν έχει περιεχόμενο και ο κόσμος φαίνεται ουδέτερος· και τέλος η *δημιουργική βαρεμάρα* όταν το άτομο εξαναγκάζεται να κάνει κάτι καινούριο. Η *καταστασιακή βαρεμάρα* εκφράζεται μέσω του χασμουρητού, του στριφογυρίσματος σε μια καρέκλα, του τεντώματος των χεριών και των ποδιών, ενώ η *βαθιά υπαρξιακή βαρεμάρα* λίγο-πολύ στερείται εκφραστικών μέσων: στην υπαρξιακή βαρεμάρα μοιάζει λες και η απουσία έκφρασης υπαινίσσεται μια ενστικτώδη γνώση ότι αυτή δεν μπορεί να υπερνικηθεί από οποιαδήποτε ενέργεια της βούλησης.

Γιατί όμως οι άνθρωποι βαριούνται; Η απάντηση στο ερώτημα δεν βρίσκεται στη δουλειά ή στη σχολή. Κάποιος μπορεί να έχει πολλή σχολή χωρίς να βαριέται και τόσο και κάποιος άλλος μπορεί να έχει ελάχιστη και να βαριέται μέχρι θανάτου. Η βαρεμάρα δεν είναι ζήτημα καθι�ουού αλλά νοήματος. Μπορούμε να κατανοήσουμε τη βαρεμάρα σαν μια δυσανεξία που μας δείχνει ότι η *ανάγκη για νόημα* δεν έχει ικανοποιηθεί. Προκειμένου να πάψει αυτή η δυσανεξία, επιτιθέμεθα μάλλον στα συμπτώματα παρά στην ίδια την αρρώστια.

Οι ρομαντικοί έδιναν έμφαση στη βαρεμάρα ως μια από τις πλέον έντονες ενοχλήσεις της ανθρώπινης ζωής. Ο Novalis πίστευε πως ‘η βαρεμάρα είναι πείνα’. Η ρομαντική βαρεμάρα χαρακτηρίζεται από το ότι κάποιος δεν ξέρει τι ψάχνει, όπως επισήμανε ο Fr. Schlegel: ‘Οποίος επιθυμεί το άπειρο δεν

ξέρεi τι επιθυμεί' και 'Μόνο σε σχέση με το άπειρο υπάρχει νόημα και σκοπός' υπαρξιακού νοήματος. Ο Ρομαντισμός, στα τέλη του 18ου αιώνα, εκλαμβάνει το υπαρξιακό νόημα ως ατομικό νόημα το οποίο πρέπει να πραγματωθεί, καθώς εμφανίζει το αίτημα για μια ενδιαφέρουσα ζωή βάσει της γενικότερης άποψης για την 'πραγμάτωση του εαυτού'. Μαζί με τον Ρομαντισμό, εμφανίζεται μια έντονη επικέντρωση στον εαυτό, που απειλείται διαρκώς από τη έλλειψη νοήματος. Η βαρεμάρα, συνεπώς, συνδέεται με την απώλεια νοήματος.

Η βαρεμάρα είναι το 'προνόμιο του νεωτερικού ανθρώπου'. Ο Svendsen υποστηρίζει ότι με την έλευση του Ρομαντισμού μπορούμε να πούμε ότι η βαρεμάρα εκδημοκρατίζεται και βρίσκει ευρύ πεδίο έκφρασης. Πριν από τον Ρομαντισμό έμοιαζε να είναι ένα περιθωριακό φαινόμενο, άξιο μόνο για τους μοναχούς και τους ευγενείς. Για πολύ καιρό, η βαρεμάρα ήταν σύμβολο της κοινωνικής θέσης, αποτελούσε δηλαδή προνόμιο των ανώτερων στρωμάτων της κοινωνίας αφού αυτά ήταν τα μόνα τα οποία είχαν την υλική βάση που απαιτείται για τη βαρεμάρα. Καθώς η βαρεμάρα εξαπλώθηκε σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, έχασε την αποκλειστικότητά της.

Ο Schopenhauer περιέγραφε τη (βαθιά) βαρεμάρα σαν 'μια ήμερη λαχτάρα χωρίς συγκεκριμένο στόχο'. Στη βαθιά βαρεμάρα χάνει κανείς την ικανότητα να βρει στόχο για οποιαδήποτε επιθυμία του. Ο κόσμος μαραίνεται και πεθαίνει. Σε μια βαθύτερη ανάλυση η βαρεμάρα σχετίζεται με τον ίδιο τον θάνατο: η βαρεμάρα μας δίνει μια ελαφρά πρόγευση του θανάτου και μπορεί κανείς να υποθέσει ότι ο βίαιος, πραγματικός, θάνατος είναι προτιμότερος: κάποιος μπορεί να προτιμήσει να τελειώσει ο κόσμος με μια έκρηξη παρά με ένα άθλιο μικρό λυγμό. Όμως, ενώ η βαθιά βαρεμάρα είναι κάτι σαν θάνατος, ο θάνατος φαίνεται ως η μοναδική δυνατή περίπτωση ολοκληρωτικής ρήξης με τη βαρεμάρα. Η βαρεμάρα είναι ο θάνατος μέσα στη ζωή, μια *μη ζωή*.

Η βαρεμάρα συνδέεται και με το πέρασμα του χρόνου, όπου ο χρόνος, αντί να είναι ένας οριζοντας ευκαιριών, είναι μάλλον κάτι που πρέπει να ξεγελαστεί. Έτσι τρέχουμε βιαστικά από τη μία δραστηριότητα στην επόμενη αφού δεν μπορούμε να αντιμετωπίσουμε τον χρόνο που είναι 'άδειος'. Αρκετά παράδοξα, αυτός ο παραγεμισμένος χρόνος, αν τον δούμε αναδρομικά, είναι συχνά τρομακτικά άδειος. Ως πεπερασμένο ον, περιβάλλεται κανείς από μια απειρία χρόνου που είναι κενός περιοχόμενου. Η βίωση του χρόνου αλλάζει, με το παρελθόν και το μέλλον να εξαφανίζονται και όλα να γίνονται ένα ανελέητο τώρα. Με αυτή την έννοια η βαρεμάρα μοιάζει επουράνια. Είναι, λες και το άπειρο ήρθε σε αυτόν τον κόσμο από το υπερέραν.

Αλλά αυτό το άπειρο, η μονοτονία, διαφέρει από αυτό που περιγράφουν οι μυστικιστές. Όπως γράφει η Simon Weil: 'Η μονοτονία είναι ταυτοχρόνως το πιο όμορφο και το πιο αποκρουστικό πράγμα που υπάρχει. Είναι το πιο όμορφο αν αντανακλά την αιωνιότητα και το πιο αποκρουστικό αν είναι ένδειξη κάτι ατέλειωτου και απαράλλακτου. [...] Το σύμβολο της όμορφης μονοτονίας είναι ο κύκλος. Το σύμβολο της άσπλαχνης μονοτονίας είναι ο χτύπος του εκκρεμούς'. Και όπως λέει ένας ήρωας στο βιβλίο του Martin Amis *Λονδρέζικα χωράφια*: 'Και στο μεταξύ ο χρόνος συνεχίζει το πανάρχαιο έργο του να κάνει τους πάντες να μοιάζουν, αλλά και να νιώθουν, σαν σκατά'.

Η βαρεμάρα έχει σχέση και με τη διασκέδαση. Η βιασύνη για διασκεδάσεις, η απαίτηση για ικανοποίηση και η έλλειψή της διαπλέκονται αξεδιάλυτα. Όσο περισσότερο η ατομική ζωή γίνεται το επίκεντρο του ενδιαφέροντος τόσο μεγαλύτερη είναι η επιμονή να βρεθεί νόημα στις κοινοτοπίες της καθημερινότητας. Γιατί ο άνθρωπος, εδώ και περίπου δύο αιώνες, άρχισε να βλέπει τον εαυτό του ως ιδιαίτερο ον το οποίο πρέπει να πραγματώσει τον εαυτό του, οπότε είναι λογικό η καθημερινή του ζωή να του φαίνεται τώρα πια σαν φυλακή. Η βαρεμάρα δεν συνδέεται με τις πραγματικές ανάγκες αλλά με την επιθυμία. Και αυτή η επιθυμία είναι μια επιθυμία για αισθητηριακά ερεθίσματα. 'Τα ερεθίσματα είναι το μόνο πράγμα που έχει ενδιαφέρον'. 'Ότι η ζωή σε μεγάλο βαθμό είναι βαρετή, αποδεικνύεται από τη μεγάλη έμφαση που δίνουμε στη *καινοτομία*. Σήμερα δίνουμε μεγαλύτερη έμφαση στο κατά πόσο κάτι είναι 'ενδιαφέρον' από το αν έχει οποιαδήποτε 'αξία'. Το να εξετάζουμε κάτι αποκλειστικά από την άποψη του κατά πόσο έχει 'ενδιαφέρον' ή όχι, σημαίνει ότι το εξετάζουμε υπό μία καθαρά αισθητική οπτική γωνία. Έτσι, σήμερα, βασικό προϊόν των ΜΜΕ είναι η *ενδιαφέρουσα πληροφορία*. Γεγονότα αδιάφορο πόσο ασήμαντα μπορεί να είναι, περικυκλώνονται από κάμερες και μικρόφωνα και μπορεί διογκωθούν σε απίστευτο βαθμό. Όλα είναι δυνάμει ορατά –τίποτε δεν κρύβεται. Ο κόσμος όμως γίνεται βαρετός όταν τα πάντα είναι διαφανή. Έτσι πιθανώς εξηγείται γιατί τόσο πολλοί άνθρωποι έχουν ψύχωση με τη 'βία στους δρόμους' και την 'τυφλή βία' οι αναφορές στις οποίες αφθονούν στον κίτρινο Τύπο. Να γιατί μερικοί άνθρωποι διψούν γι' αυτό που είναι ριψοκίνδυνο. Αντικαθιστούν το μη διαφανές με το ακραίο. Πόσο βαρετή θα ήταν η ζωή χωρίς τη βία!

Για τις περασμένες κοινωνίες, τα πράγματα ήταν φορείς συνέχειας και σταθερότητας, αλλά κάτι τέτοιο είναι εκ διαμέτρου αντίθετο με τη *μόδα*. Η αρχή της μόδας είναι να καθιστά ένα αντικείμενο όσο το δυνατόν πιο περι-

τό, έτσι ώστε να οδηγείται κανείς σ' ένα καινούργιο. Ένα αντικείμενο της μόδας δεν χρειάζεται να έχει οποιαδήποτε ιδιότητα εκτός από το να είναι καινούργιο. Όταν τα πάντα καθίστανται ανταλλάξιμα και με όρους άξιας οι αυθεντικές προτιμήσεις καθίστανται αδύνατες. Διακρίνουμε μια μάρκα ρούχων από μια άλλη, έναν τύπο ούισκι από κάποιον άλλο, μια σεξουαλική στάση από μια άλλη. Ψάχνουμε απελπισμένα για διαφορές. Ευτυχώς ή δυστυχώς η βιομηχανία της διαφήμισης είναι εδώ για να μας σώσει μέσω της δημιουργίας νέων διακρίσεων. Η διαφήμιση στην ουσία δεν είναι τίποτε άλλο από τη δημιουργία ποιοτικών διαφορών εκεί όπου δεν υπάρχει καμία. Αυτό που μετρά είναι η διάκριση, όχι το περιεχόμενο, καθώς η ύπαρξη τέτοιων διαφορών μας κάνει να ελπίζουμε ότι υπάρχουν ακόμη στον κόσμο ιδιότητες. Όταν κάποιος εκθέτει τον εαυτό του σε οτιδήποτε καινούριο, το κάνει με την ελπίδα ότι αυτό θα μπορεί να έχει μια εξατομικευτική λειτουργία και θα δώσει στη ζωή του ένα προσωπικό νόημα. Αλλά καθετί καινούριο σύντομα παλιώνει, το καινούριο μετατρέπεται γρήγορα σε ρουτίνα και τότε επέρχεται η βαρεμάρα. Σε έναν κόσμο με τη μόδα ως αρχή, έχουμε περισσότερα κίνητρα αλλά και περισσότερη βαρεμάρα, μεγαλύτερη χειραφέτηση αλλά και μεγαλύτερη σκλαβιά, μεγαλύτερη εξατομίκευση αλλά και πιο αφηρημένη αποπροσωποποίηση. Η μοναδική εξατομίκευση στη μόδα είναι αυτή που έγκειται στο να ξεπερνάμε τους άλλους, αλλά ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο καταλήγει κανείς να ελέγχεται πλήρως από αυτούς.

Μπορούμε να διακρίνουμε πλήρως μεταξύ του κατά πόσο κάτι είναι βαρετό ή απλώς το νιώθουμε βαρετό; Για τον Svendsen ο κόσμος, δεν είναι ένα αντικείμενο με τη συνηθισμένη έννοια του όρου, αλλά μάλλον ο δικός μας, πραγματικός, νοηματικός ορίζοντας. Η βαρεμάρα, δεν μπορεί να τοποθετηθεί ξεκάθαρα, είτε στον υποκειμενικό είτε στον αντικειμενικό πόλο της εμπειρίας. Δεν είναι απαραίτητως λιγότερο 'αντικειμενικό' το να ισχυριστούμε ότι ένα βιβλίο είναι βαρετό από το ότι είναι ορθογώνιο ή καφέ. Η βαρεμάρα είναι τόσο πραγματική όσο τα βιβλία και τα πρωτόνια. Φαίνεται εξίσου δικαιολογημένο το να θεωρείται ένα αντικείμενο καθαυτό (ένα βιβλίο, ένα άτομο, μια γιορτή) βαρετό με το να ισχυριζόμαστε απλώς ότι αυτό το αντικείμενο είναι βαρετό για μένα. Στη βαρεμάρα, η ματιά μας μοιάζει κατά κάποιο τρόπο με ένα αντικειμενοποιημένο βλέμμα, μια υποτίθεται καθαρή αντίληψη όπου η μουσική δεν είναι τίποτε άλλο από μια σειρά ήχων και η ζωγραφική απλώς κηλίδες χρώματος. Στη βαρεμάρα τα γεγονότα και τα αντικείμενα μάς παρουσιάζονται όπως και πριν, αλλά με τη σημαντική διαφορά ότι εμφανίζονται στερούμενα νοήματος.

Όταν έχουμε χαρούμενη διάθεση, όλα μοιάζουν σφριγηλά και γεμάτα ζωή, ενώ όταν είμαστε θλιμμένοι τα πάντα είναι μουντά ή νεκρά. Η *διάθεση* είναι πάντα κάτι γενικό, επηρεάζει συνολικά τον κόσμο. Τα *συναίσθημα* δεν είναι απαραίτητα γενικά: όταν θυμώνουμε, συνήθως θυμώνουμε με ένα συγκεκριμένο άτομο. Υπάρχουν, όμως, ιδιαίτερες περιπτώσεις, όπου οι περισσότεροι από μας νιώθουμε θυμωμένοι με ολόκληρο τον κόσμο. Μιλώντας γενικά, μπορούμε να πούμε ότι ένα συναίσθημα φυσιολογικά έχει ένα αντικείμενο, ενώ η διάθεση όχι. Οι *διαθέσεις* έχουν να κάνουν περισσότερο με την ολότητα όλων των αντικειμένων, δηλαδή με τον κόσμο συνολικά. Οι *διαθέσεις* δεν είναι απλώς εσωτερικές καταστάσεις που προβάλλονται σ' έναν κόσμο χωρίς νόημα. Δεν μπορούμε να καθορίσουμε αν μια διάθεση είναι κάτι 'εσωτερικό' ή 'εξωτερικό' ως προς το υποκείμενο. Μια αλλαγή της διάθεσης πρέπει συνεπώς να εκλαμβάνεται σαν μια αλλαγή στον κόσμο –όταν λειτουργούμε με μια έννοια του κόσμου σαν κάτι που μπορεί να έχει, ή να μην έχει νόημα– αφού δεν διαθέτουμε έναν μη εναρμονισμένο κόσμο για να κάνουμε συγκρίσεις, έναν κόσμο που δεν θα επηρεάζεται από την αλλαγή της διάθεσης. Ο Svendsen ισχυρίζεται ότι η βαρεμάρα μπορεί να είναι ένα συναίσθημα αλλά μπορεί να είναι και μια *διάθεση*. Είναι συναίσθημα, όταν κάποιος βαριέται κάτι συγκεκριμένο και είναι διάθεση όταν ο κόσμος καθεαυτός είναι βαρετός. Για τον Svendsen η *καταστασιακή βαρεμάρα* είναι συχνά συναίσθημα, ενώ η *υπαρξιακή (βαθιά) βαρεμάρα* είναι πάντοτε διάθεση.

Εντέλει ο Svendsen διαφωνεί με την οπτική του Heidegger για το υποτιθέμενο νόημα της (βαθιάς) βαρεμάρας. Για τον Heidegger, είναι το ίδιο το Είναι αυτό που κάνει τη βαρεμάρα 'βαθιά'. Και η βαρεμάρα αποκτά νόημα γιατί, στον βαθμό που γίνεται πραγματικά *βαθιά*, προκαλεί μια αντιστροφή στον τρόπο ύπαρξης του ατόμου, σηματοδοτεί έναν *άλλο χρόνο (τη στιγμή)*. Ο Heidegger οικοδομεί μια μνημειώδη βαρεμάρα που υποτίθεται ότι αποκαλύπτει το πλήρες νόημα και τη σημασία της ανθρώπινης ύπαρξης, και έτσι ενθαρρύνει μια στροφή στην *αυθεντικότητα*.

Για τον Svendsen όμως, ο Heidegger δεν βλέπει την ανθρώπινη ύπαρξη όπως είναι στην πραγματικότητα. Η βαρεμάρα δεν οδηγεί σε καμία βαθιά, συνολική κατανόηση του νοήματος του 'Είναι' αλλά μπορεί να μας πει κάτι για το πώς κινούμαστε στη ζωή μας. Το να βαριέσαι είναι ένας τρόπος ύπαρξης ανάμεσα σε άλλους. Η βαρεμάρα, αναντίρρηση, συνδέεται με έναν μεγάλο αριθμό άλλων φαινομένων, αλλά όλα αυτά τα φαινόμενα μάλλον *συντονίζονται*, παρά ταξινομούνται ιεραρχικά. Η βαρεμάρα δεν είναι τίποτε περισσότερο από ένα φαινόμενο της ανθρώπινης ύπαρξης. Για τον Svendsen

η βαρεμάρα δεν ενέχει ένα μεγάλο, κρυφό μήνυμα, όπως φαντάστηκε ο Heidegger. Πηγάζει από μια έλλειψη νοήματος, αλλά η παρουσία αυτής της έλλειψης δεν εγγυάται ότι υπάρχει κάτι που μπορεί να την αναπληρώσει. Όπως έχει δείξει ο Beckett (*Περιμένοντας τον Γκοντό*), η στιγμή αναβάλλεται διαρκώς. Η *Στιγμή*, το πραγματικό Νόημα της ζωής, εμφανίζεται μόνο με αρνητική μορφή, αυτή της απουσίας και οι μικρές στιγμές (ο έρωτας, η τέχνη, η μέθη), ποτέ δεν κρατούν πολύ. Το πρόβλημα, πρώτα και κύρια, έγκειται στην αποδοχή πως όλα όσα υπάρχουν είναι μικρές στιγμές, και ότι η ζωή προσφέρει μεγάλες δόσεις βαρεμάρας ανάμεσα σε αυτές τις στιγμές. Όμως η απουσία, ενός μεγάλου *Νοήματος*, δεν σημαίνει την εξαφάνιση κάθε νοήματος. Μια μονόπλευρη έμφαση στην απουσία *Νοήματος* μπορεί να επισκιάζει όλα τα άλλα νοήματα –και τότε ο κόσμος πραγματικά μοιάζει λες κι είναι ένας σωρός χαλάσματα. Ένας λόγος για την ύπαρξη της βαθιάς βαρεμάρας είναι ότι απαιτούμε κεφαλαία γράμματα εκεί που πρέπει να συμβιβαστούμε με μικρά: ακόμα και αν δεν υφίσταται Νόημα, υπάρχει νόημα –και βαρεμάρα. Η βαρεμάρα πρέπει να γίνει αποδεκτή ως ένα αναπόφευκτο γεγονός, όπως η βαρύτητα της γης. Δεν υπάρχει μεγάλη λύση, αφού για το πρόβλημα της βαρεμάρας έτσι κι αλλιώς δεν υπάρχει λύση.

Πέτρος Θεοδωρίδης

Steven D. Levitt & Stephen J. Dubner, *Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything*, Morrow, Νέα Υόρκη 2005, 242 σελ.

Ο Steven Levitt, είναι οικονομολόγος, Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου από το 1997 και θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους νέους οικονομολόγους. Το 2003 βραβεύτηκε με το μετάλλιο John Bates Clark, το οποίο απονέμεται κάθε δύο χρόνια στον καλύτερο οικονομολόγο κάτω των 40 ετών, γεγονός που τον εισάγει αυτομάτως στη λίστα των υποψηφίων για Νόμπελ. Οι μελέτες του αλλά και ο μη συμβατικός τρόπος σκέψης και έρευνας με τον οποίο προσεγγίζει κάθε θέμα που πραγματεύεται, τον έχουν κάνει ευρέως γνωστό όχι μόνο στα πλαίσια της αμερικανικής επιστημονικής κοινότητας. Για τον Levitt, τα οικονομικά είναι μια επιστήμη που παρέχει όλα τα απαραίτητα εργαλεία ώστε να μπορέσει κανείς να ερμηνεύσει και να εξηγήσει διαφορετικά κοινωνικά φαινόμενα, τα οποία καταρχάς φαίνονται ασύνδετα μεταξύ τους. Αυτό επιτυγχάνεται με την προσεκτική μελέτη των